

УДК 341.171

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.4.2>

ВИБОРИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ВПЛИВ НА ПРОЦЕДУРИ ВИБОРІВ У КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ЄС

Бережна К.В.,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри європейського та міжнародного права,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара*

Бережна К.В. Вибори до Європейського Парламенту Європейського Союзу: нормативно-правове регулювання та вплив на процедури виборів у країнах-членах ЄС.

В ході дослідження було визначено, що вибори до Європейського Парламенту є ключовим елементом демократичного урядування в Європейському Союзі (далі – ЄС). Встановлено, що основою правового регулювання виборів до Європейського Парламенту є Акт «Про введення загальних та прямих виборів депутатів Європейського Парламенту» 1976 року, прийнятий Радою ЄС. Він закріплює ключові принципи виборчого процесу, серед яких: використання пропорційного представництва як основної системи розподілу мандатів у Європейському Парламенті; забезпечення загального, прямого та рівного виборчого права для всіх громадян ЄС; гнучкість у застосуванні виборчих систем, що передбачає можливість встановлення закритих чи відкритих списків або системи єдиного перехідного голосу. Водночас встановлено, що на відміну від національних виборів у країнах-членах ЄС, де можуть діяти суворіші обмеження, Акт 1976 року надає країнам певну автономію в адаптації виборчих процедур, що сприяє політичному різноманіттю, але з іншого боку ускладнює уніфікацію. У контексті еволюції права ЄС актуальним є питання адаптації Акту до сучасних реалій, зокрема з урахуванням цифровізації виборчого процесу та захисту даних виборців відповідно до Загального регламенту про захист даних 2016 року.

Порівняльний аналіз виборчих систем країн-членів ЄС дозволив встановити, що відкриті списки сприяють персоналізації виборів, підвищуючи відповідальність кандидатів перед виборцями. Проте вони потребують складнішого підрахунку голосів і можуть призводити до фрагментації політичного спектру. Закриті списки, навпаки, зміцнюють дисципліну всередині партій, але обмежують індивідуальний вибір громадян. Система єдиного перехідного голосу, хоча й забезпечує більшу справедливість, потребує значних ресурсів для реалізації та навчання виборців, що робить її менш доступною для країн із обмеженим бюджетом.

Запропоновані реформи виборчого процесу, такі як єдиний день виборів, електронне голосування та посилення просвітницької роботи, можуть стати кроком до модернізації виборчого процесу в умовах глобалізації та розширення ЄС.

Ключові слова: нормативно-правове регулювання, Європейський Парламент, вибори, Європейський Союз, виборче право країн ЄС, пропорційне представництво, демократичне представництво, реформа виборчого права, цифрові технології, політична легітимність.

Berezhna K.V. Elections to the European Parliament of the European Union: legal and regulatory framework and impact on electoral procedures in EU member states.

During the research, it was found that elections to the European Parliament are a key element of democratic governance in the European Union (hereinafter referred to as the EU). It was established that the basis for the legal regulation of elections to the European Parliament is the Act concerning the election of the members of the European Parliament by direct universal suffrage of 1976, adopted by the Council of the EU. It forms key principles of the electoral process, including: the use of proportional representation as the main system for allocating seats in the European Parliament; ensuring universal, direct and equal suffrage for all EU citizens; flexibility in the application of electoral systems, which

provides for the possibility of establishing closed or open lists or a single transitional vote system. At the same time, it was proven that, unlike national elections in EU member states, where stricter restrictions may apply, the 1976 Act provides countries with a certain autonomy in adapting electoral procedures, which contributes to political diversity, but on the other hand complicates unification. In the context of the evolution of EU law, the issue of adapting the Act to modern realities is relevant, in particular considering the digitalization of the electoral process and the protection of voter data in accordance with the General Data Protection Regulation of 2016.

The comparative analysis of the electoral systems of the EU Member States has established that open lists contribute to the personalization of elections, increasing the accountability of candidates to voters. However, they require more complex vote counting and can lead to fragmentation of the political spectrum. Closed lists, on the contrary, strengthen discipline within parties, but limit the individual choice of citizens. The single transferable vote system, although it provides greater fairness, requires significant resources for implementation and voter education, which makes it less accessible to countries with limited budgets.

The proposed reforms of the electoral process, such as a single election day, electronic voting and increased educational work, can be a step towards modernizing the electoral process in the context of globalization and EU enlargement.

Key words: legal and regulatory framework, European Parliament, elections, European Union, electoral law of EU countries, proportional representation, democratic representation, electoral law reform, digital technologies, political legitimacy.

Постановка проблеми. Європейський Парламент (далі – Європарламент) посідає центральне місце в системі інститутів Європейського Союзу, виконуючи функції законодавчої влади та представляючи інтереси громадян держав-членів. Вибори до Європарламенту, які проводяться кожні п'ять років на основі загального, прямого та пропорційного виборчого права, є важливим інструментом демократичного урядування. Відповідно до положень статті 14 Договору про Європейський Союз, ці вибори покликані забезпечити легітимність та відповідність діяльності Європарламенту інтересам європейських громадян [1]. Проте специфіка виборчого процесу, що поєднує загальноєвропейські стандарти з національними особливостями, створює як можливості для політичного плюралізму, так і виклики для гармонізації процедур.

Низька явка виборців (51,01% у 2024 році) [2] та неоднорідність виборчих систем держав-членів є ключовими проблемами, які потребують правового та організаційного вирішення. У контексті розширення ЄС, зростання ролі Європарламенту в ухваленні рішень та впливу глобалізації на політичні процеси актуальним стає питання вдосконалення виборчого законодавства.

Метою дослідження є всебічний аналіз правових засад виборів до Європарламенту, оцінка їхньої ефективності з урахуванням історичного контексту та сучасних тенденцій, а також пропозиція напрямів реформування на основі наукового підходу та порівняльного аналізу з іншими регіональними організаціями, такими як Рада Європи; визначення їх впливу на процедури виборів у країнах-членах ЄС.

Стан опрацювання проблематики. Різні аспекти нормативно-правового регулювання виборів до Європейського Парламенту та його впливу на процедури виборів у країнах-членах ЄС, були предметом досліджень таких вітчизняних та європейських вчених, як: В.М. Довгань «Європейський парламент. Правовий статус і компетенція в системі органів Європейського Союзу» (2007); Д.С. Ковриженко «Вибори в Європейському Союзі» (2006); В.І. Муравйов «Наднаціональні інститути в системі органів ЄС» (2004); О. Панкевич, М. Кілик «Особливості обрання Європейського Парламенту» (2007); Л.Г. Удовика, Т.О. Шеховцова «Політичні партії як суб'єкт виборчого процесу до Європейського парламенту» (2020); D.M. Farrell «Electoral Systems: A Comparative Introduction» (2011); M. Gallagher, P. Mitchell «The Politics of Electoral Systems» (2005); S. Hix, B. Nøylund «The Political System of the European Union» (2022).

Однак, із врахуванням початку у 2024 році переговорів України про вступ до ЄС, що спричинить необхідність проведення виборів до Європейського Парламенту в нашій державі, змін у тенденціях глобалізаційних процесів, розвитком суспільно-правових відносин у сфері виборів у країнах-членах ЄС вказана проблематика потребує подальшого вивчення.

Виклад основного матеріалу. Основою правового регулювання виборів до Європарламенту є Акт «Про введення загальних та прямих виборів депутатів Європейського Парламенту» 1976

року, прийнятий Радою Європейських Співтовариств [3]. Цей документ закріплює ключові принципи виборчого процесу, зокрема:

- використання пропорційного представництва як основної системи розподілу мандатів;
- забезпечення загального, прямого та рівного виборчого права для всіх громадян ЄС;
- гнучкість у застосуванні виборчих систем (закриті/відкриті списки або система єдиного перехідного голосу).

Акт також встановлює, що вибори проводяться протягом чотирьох днів (з четверга по неділю), що дозволяє врахувати національні особливості розкладу робочого тижня в державах-членах [4, с. 78].

Вказана норма була введена з огляду на соціально-економічні відмінності, зокрема робочий графік в сільськогосподарських регіонах, таких як Іспанія чи Греція. Проте на відміну від національних виборів, де можуть діяти суворіші обмеження, Акт 1976 року надає країнам певну автономію в адаптації процедур, що сприяє політичному різноманіттю, але водночас ускладнює уніфікацію.

Аналіз положень Акту свідчить про його історичну значущість як першого кроку до демократизації інституцій ЄС. Водночас дослідники зазначають, що гнучкість документа призводить до неоднорідності у реалізації виборчих прав, що може впливати на рівень довіри громадян до виборчого процесу [5, с. 27]. Наприклад, країни з різними прохідними бар'єрами (від 1,8% у Нідерландах до 5% у Німеччині) демонструють нерівномірність у доступі малих партій до мандатів. У контексті еволюції права ЄС актуальним є питання адаптації Акту до сучасних реалій, зокрема з урахуванням цифровізації виборчого процесу та захисту даних виборців відповідно до Загального регламенту про захист даних (GDPR) 2016 року [6].

Хоча пропорційне представництво є обов'язковим для всіх держав-членів, кожна країна має право адаптувати його до національних традицій. Наприклад, Німеччина та Франція використовують закриті списки, де виборці голосують за партії, а порядок кандидатів визначається партійним керівництвом [7, с. 121]. Такий підхід зміцнює партійну дисципліну, але обмежує індивідуальний вибір громадян. Натомість країни, такі як Швеція та Фінляндія, застосовують відкриті списки, що дозволяють виборцям впливати на пріоритетність кандидатів [8, с. 36]. Це сприяє персоналізації виборів, але ускладнює координацію партійних кампаній.

Порівняльний аналіз виборчих систем свідчить, що відкриті списки сприяють персоналізації виборів, підвищуючи відповідальність кандидатів перед виборцями. Проте вони потребують складнішого підрахунку голосів і можуть призводити до фрагментації політичного спектру. Закриті списки, навпаки, зміцнюють дисципліну всередині партій, але обмежують індивідуальний вибір громадян. Система єдиного перехідного голосу, хоча й забезпечує більшу справедливість, потребує значних ресурсів для реалізації та навчання виборців, що робить її менш доступною для країн із обмеженим бюджетом.

Слід підкреслити, що вибір системи залежить від історичного досвіду та політичної культури. Так, країни з сильними традиціями коаліційних урядів (Нідерланди) віддають перевагу низьким бар'єрам, тоді як унітарні держави (Франція) фокусуються на консолідації [8, с. 124].

Щоб балотуватися до Європарламенту, особа повинна бути громадянином однієї з держав-членів ЄС, досягти мінімального віку (від 18 до 25 років залежно від національного законодавства) та відповідати вимогам, встановленим у країні походження. Наприклад, у Франції мінімальний вік становить 18 років, тоді як у Італії – 25 років, що відображає різні підходи до політичної зрілості [9].

Крім того, Договір про функціонування ЄС (ст. 7 п. 3) передбачає перелік посад, несумісних із мандатом депутата Європарламенту, зокрема членство в національному уряді, робота в Європейській комісії чи Суді ЄС [1].

Ці вимоги спрямовані на запобігання конфлікту інтересів та забезпечення незалежності депутатів. На наш погляд, обмеження несумісності сприяють прозорості, але можуть ускладнити залучення досвідчених політиків до роботи в Європарламенту. Наприклад, у 2019 році кілька обраних депутатів відмовилися від мандата через конфлікт із національними обов'язками, що вплинуло на політичний баланс у парламенті [10]. Такий феномен особливо помітний у країнах із сильною двопалатною системою, де депутати часто обіймають посади на національному рівні. Розширений підхід до цього питання потребує балансування між професійною компетентністю кандидатів та їхньою незалежністю від національних інтересів, а також урахування гендерного та етнічного розмаїття.

Виборці в ЄС можуть голосувати особисто, поштою або за дорученням, залежно від національного законодавства. У більшості країн застосовується пропорційна система з прохідним бар'єром від 1,8% до 5%, що визначається національними органами. Після виборів національні комісії передають списки обраних депутатів до Європарламенту, де їхня відповідність вимогам перевіряється спеціальною комісією [11]. Цей процес включає верифікацію документів, перевірку відсутності несумісності та оцінку дотримання виборчого законодавства.

Ще однією проблемою у досліджуваній сфері є відсутність єдиного виборчого кодексу. Наприклад, країни з розвиненою інфраструктурою (Естонія) активно впроваджують електронне голосування, що дозволило збільшити явку на 5-7% серед молодих виборців. Натомість інші країни, такі як Болгарія чи Румунія, досі покладаються на традиційні методи, що призводить до затримок у підрахунку та ризиків маніпуляцій [12, с. 95]. На наш погляд, уніфікація процедур могла б підвищити прозорість і довіру до виборів, особливо в контексті зростання кіберзагроз та необхідності захисту персональних даних. Проте це вимагає значних інвестицій у технології, підготовки персоналу та гармонізації правових норм на рівні ЄС.

Слід також зосередитися на питанні виборчої активності та перспективах реформ в цій сфері.

Однією з головних проблем виборів до Європарламенту, попри наявність різноманітних способів голосування, залишається низька явка. Причини низької активності включають недостатню інформованості громадян про роль Європарламенту, складність виборчих систем, відсутність загальноєвропейської ідентичності та апатію до наднаціональних інституцій [13, с. 79].

Ця тенденція особливо помітна в державах-членах, котрі увійшли до складу ЄС в ході останньої хвилі розширень (наприклад, Польща, Угорщина).

Для підвищення явки експерти пропонують запровадження єдиного дня виборів, розширення ролі європейських партій у кампаніях та впровадження електронного голосування [14]. Естонський досвід показує, що електронне голосування може збільшити участь молодих виборців на 5-7%, але потребує захисту від хакерських атак [15, с. 146].

Водночас реформи потребують врахування культурних відмінностей, наприклад, релігійних свят чи робочого графіка, а також потенційних ризиків маніпуляцій. Науковий підхід до цього питання передбачає пілотні проекти в окремих країнах (наприклад, Данія чи Швеція) перед повномасштабним впровадженням, а також залучення громадянського суспільства до просвітницьких кампаній.

Висновки. Вибори до Європейського Парламенту є фундаментом демократичного представництва в ЄС, поєднуючи загальноєвропейські стандарти з національними особливостями. Аналіз правового регулювання свідчить про його гнучкість, але й про необхідність реформ для підвищення виборчої активності, уніфікації процедур та адаптації до цифрової ери. В подальшому слід зосередитися на оцінці впливу цифрових технологій, ролі європейських партій у зміцненні легітимності Європейського Парламенту. Запропоновані реформи, такі як єдиний день виборів, електронне голосування та посилення просвітницької роботи, можуть стати кроком до модернізації виборчого процесу в умовах глобалізації та розширення ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Договір про функціонування Європейського Союзу: Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями від 25.03.1957. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.
2. Report on the European Elections 2024 /A9-0332/2023. European Parliament, Directorate-General for Communication, 2025. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0332_EN.html.
3. Act concerning the election of the members of the European Parliament by direct universal suffrage. Annexed to Council Decision 76/787/ECSC, EEC, Euratom of 20.09.1976. URL: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/206078/A1_HR.pdf.
4. Hix S., Nøylund B. The Political System of the European Union. 4th ed. Palgrave Macmillan, 2022. 456 p.
5. Reif K., Schmitt H. Nine Second-Order National Elections – A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results. European Journal of Political Research, 1980, vol. 8, no. 1, P. 3-44.

6. Regulation (EU) 2016/679 (General Data Protection Regulation), 2016. Official Journal of the European Union, L 119/1. of 27.04.2016 URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng>.
7. Gallagher M., Mitchell P. The Politics of Electoral Systems. Oxford University Press, 2005. 689 p.
8. Farrell D.M. Electoral Systems: A Comparative Introduction. Palgrave Macmillan, 2011. 346 p.
9. National Electoral Laws of EU Member States, 2020. European Union Agency for Fundamental Rights. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-fundamental-rights-report-2020-opinions_en.pdf.
10. European Parliament Activity Report 2019-2024. URL: <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/286261/AFCO%20Activity%20Report%202019-2024.pdf>.
11. Rules of Procedure of the European Parliament, 10th parliamentary term, 2024. URL: https://www.europarl.europa.eu/rules/rules20240716/Rules20240716_EN.pdf.
12. Trechsel A.H. E-Voting and Electoral Participation. Representation, 2007, vol. 43, no. 2, P. 93–102.
13. Hobolt S.B. Europe in Question: Referendums on European Integration. Oxford University Press, 2009. 292 p.
14. Proposal for a Council Regulation on the Election of the members of the European Parliament by direct universal suffrage, repealing Council Decision (76/787/ECSC, EEC, Euratom) and the European Electoral Act. Reform of the electoral law of the EU. Legislative train. URL: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-constitutional-affairs-afco/file-reform-of-the-electoral-law-of-the-european-unionAlvarez>.
15. Alvarez R.M., Hall T.E. Electronic Elections: The Perils and Promises of Digital Democracy. Princeton University Press, 2010. 256 p.